

БИОГРАФИЈАТА НА КУЗМАН ШАПКАРЕВ ВО СВЕТЛИНАТА НА БИОГРАФСКИТЕ ДИСКУРСИ

Апстракт: Биографскиот дискурс се одликува со издиференцирани (ограничени, но и пошироки) карактеристики во споредба со автобиографските творби. Според критичарките Смит и Вотсон, најважната разлика меѓу биографиите и автобиографиите се состои во заземањето надворешна гледна точка (т.е. онаа на биографот), која соодветно го дефинира субјектот и пишувањето за него. Од една страна, ослободеноста од идентичноста меѓу раскажувачот и ликот дејствува како олеснување, но од друга страна, биографот е оневозможен да ги почувствува минатите настани внатрешно (за разлика од автобиографскиот субјект), па секогаш ги согледува отстрана (онака како што ги гледаат другите луѓе). Предмет на нашата анализа е биографијата на Миладиновци, напишана од страна на Кузман Шапкарев, која уште еднаш го потенцира начинот како се комбинираат модусите на биографското и на автобиографското. Со оглед на фактот дека и самиот Шапкарев е творец на дури две автобиографии, можеме да заклучиме дека (барем во македонскиот литературен 19 век) соодветното биографско отсликување на личноста не е можно без длабока (емотивна, но и идејна, етичка) поврзаност со претставената личност и нејзиното дело.

Клучни зборови: *биографија, Шапкарев, македонска литература во 19 век, дискурс, биографски субјект.*

Биографскиот дискурс претставува посебно специфична целина во рамките на „пишувањата за животот“, која се одликува со издиференцирани (ограничени, но и пошироки) карактеристики во споредба со автобиографските творби. Како што истакнуваат Смит и Вотсон (2010), најважната разлика меѓу биографиите и автобиографиите се состои во заземањето надворешна гледна точка (т.е. онаа на биографот), која соодветно го дефинира субјектот и пишувањето за него. Од една страна, ослободеноста од идентичноста меѓу раскажувачот и ликот дејствува како олеснување, но од друга страна, биографот е оневозможен да ги почувствува минатите настани внатрешно (за разлика од автобиографскиот субјект), па секогаш ги согледува отстрана (онака како што ги гледаат другите луѓе). Смит и Вотсон укажуваат и на различното поимање на времето за биографот, кој може да пишува многу години по смртта на личноста врз база на материјалите до кои доаѓа, додека во автобиографијата тоа не е можно. Токму пристапноста на биографот до најразличен вид материјали (архивски, семејни итн.) го дефинира посебниот пристап на раскажувачот кон текстот, кој обично се појавува во трето лице еднина, иако таквите постапки се можни и во автобиографијата, каде идентичноста е, сепак, од поинаков вид. Токму делата кои покажуваат надминување на претпоставените граници меѓу биографијата, автобиографијата и фикцијата се модели за формирање на т.н. „нова биографија“, која, според Смит и

Вотсон (2010), „ги користи исцртаните граници меѓу биографијата и фикцијата во дадени моменти и бара иновативни модуси, адекватни на комплексноста на раскажувањето за животот во различни моменти на промената на парадигмата“ (стр. 9). Оттука, доволно е да се потсетиме на Плутарховите биографии, кои ги комбинираат модусите на биографското и на автобиографското, па да забележиме дека претпоставените граници, онака како што ни ги претставува и Шапкаревата биографија, се само условни и во секој момент, зависно од општествените околности на дискурсот, може да се надминат. Со оглед на фактот дека и самиот Шапкарев е творец на дури две автобиографии (покрај овој биографски запис), можеме да заклучиме дека (барем во македонскиот литературен 19 век) соодветното биографско отсликување на личноста не е можно без длабока (емотивна, но и идејна, етичка) поврзаност на биографот со претставената личност и нејзиното дело.

Карактеристиките на биографскиот дискурс

Мајкл Бентон (2009) во својата студија за специфичностите на литературната биографија (биографија на литературните дејци/ писатели) ја објаснува благородната положба во која биографијата била поставена во почетокот на 20 век од страна на критиката, а од втората половина на 20 век и од страна на теоријата на литературата. Токму „биографската грешка“ упатува на неможноста од конкретно дефинирање на местото на биографијата среде жанровите, бидејќи таа интерферира меѓу реалистичното и фикционалното. Бентон (2009) ја третира литературната биографија како поджанр, разликувајќи ја од биографиите на политичарите, познатите личности од различни сфери, бидејќи таа е обележена со „уметничкиот афинитет меѓу биографот и биографскиот субјект, па со тоа мистеријата на имагинативното пишување се чини уште поблиска“ (стр. 2). Во анализата на Бентон, која е насочена кон диференцирање на неколку важни елементи за биографскиот дискурс, посебно се инсистира на хибридноста на формата на биографијата, односно на нејзиното спојување на историските факти (кои може аргументирано да се потврдат) со правилата на наративната структура, па дури и повеќе од тоа, бидејќи многу често, во рамките на отсликувањето на биографскиот лик, се вметнуваат и внатрешните доживувања на биографот, кои дополнително го комплицираат процесот, особено кога тие се изведени од литературната дејност на самиот биографски субјект. Начинот како се постигнува целосна и завршена приказна во биографијата е посебен проблем, бидејќи моментите на нејзиното завршување се, исто така, во релација со фикционално преобразениот лик. Преземајќи ја типологијата на Ричард Холмс, кој посебно го истражува биографскиот процес, Бентон укажува на двата клучни зборови кои ги претпоставува биографското пишување – „потрагата“ и „опседнатоста“. Во суштина, еден дел од патот на биографот се состои во конзистентната потрага по материјали за опишување на туѓиот живот, кој е дистанциран од неговиот, но на нееднаков начин како во фикционалното пишување, бидејќи овде сепак станува збор за идеолошка, општочовечка или, во најмала рака, просторна или временска (национална) блискост. Оттука, опседнатоста на биографот со биографскиот

субјект е нужната последица, бидејќи силината на материјалот е толкава, што тој буквално ја обзема „имагинацијата на биографот“. Како што напоменува Холмс, таа релација е поинаква во случаите кога се работи за историски оддалечени субјекти, но тоа не ја исклучува нејзината валидност: „Прво е собирањето на фактичките материјали, составувањето на човековиот 'пат' низ светот во хронолошки ред – дејствата, зборовите, засведочените мисли, местата низ кои се движел: 'животот и писмата'. Второ е креацијата на фикционалната или на имагинарната релација меѓу биографот и неговиот субјект; не само 'гледна точка' или 'интерпретација', туку континуиран жив дијалог меѓу нив...“ (Benton, 2009, стр. 36).

Во таа смисла, посебно функционална и предизвикувачка е позицијата на читателот, кој треба да го осмисли овој процес на посебен начин. Со оглед на фактот дека, од една страна, станува збор за историски и проверливи документи, а од друга за релацијата на раскажувачот на биографијата и на ликот на едно наративно рамниште, од клучно значење (за правилното читање, но и за интерпретацијата на текстот) е како тој ќе се промисли од страна на читателот. Токму затоа, Бентон (2009) зборува за две особено важни категории во секој биографски акт (мотивиран од теориските претпоставки на Розенблат), кои се однесуваат на позицијата на читателот – „еферентна“ и „естетичка“ поставеност на читателот (стр. 38). Во шемата која ја исцртува Бентон, документарната граѓа е поврзана со историската подлога на текстот, односно со поттикот читателот да му пристапи на текстот од својата „еферентна“ позиција (да чита еферентно), додека „имагинативната емпатија“ меѓу нараторот и ликот го гради дискурсот на приказната, па со тоа го активира и „естетичкото“ читање на читателот. Она што посебно се потенцира во овие анализи на Розенблат и Бентон е токму потребата од истовремено активирање на двата типа читање при средбата со биографскиот текст, бидејќи документарноста на текстот не може без својот естетски корелат и обратно. Интерференцијата меѓу фактичкото и фикционалното е посебен проблем, бидејќи веројатноста на фикционалниот настан ја поткопува аргументираноста на историската даденост, но и таа, преку можноста да се провери, ја поткопува фикционалната моќ на посебната релација меѓу нараторот и ликот. Како што укажува Бентон (2009), тие два проблеми се рефлектираат соодветно преку начинот како се гради дискурсот – од една страна имаме хронолошки подредена граѓа која се разликува од фикционалната уреденост (иако, многу често, авторот се чувствува повикан да ги дополнува неодредените историски места со свои интерпретации на настаните), а од друга страна наводната фикционална устроеност на ликот е ослабена со најразличните фактографски потврдувања на неговиот живот (во таа смисла, подоминантни се опишаните околности од отсликувањето на психолошкиот живот на ликот). Несомнено, со оглед на фактот дека времето и географскиот простор се еднакво функционални во биографијата како и во автобиографијата, биографијата посебно го потенцира начинот како „сегашноста“ на дискурсот ги преобликува минатите настани, но и како естетската активност на читателот, од неговата сегашна позиција, ги осмислува и ги трансформира.

Осврнувајќи се кон авто/биографските карактеристики на делата, Михаил Бахтин (1991) укажува на нивното раѓање од исповедните тонови, кои во периодот на ренесансата го поттикнуваат авто/биографско опишување на субјектот. Бахтин како пример ги наведува дијалозите на Петрарка, каде, во суштина, се борат исповедниот тон и биографското согледување на сопствениот живот, но сепак победува биографската нијанса. Во таа смисла, Бахтин го оценува како биографски Пушкиновиот дневник, во споредба со Толстоевите записи, кои се генерално исповедни. Она што, според Бахтин, ги спојува биографиите и автобиографиите е сличниот начин на кој авторот пристапува кон уметничката форма и јунакот, без разлика дали се опишува себеси како лик или неког друг. Оттука, најблиската дефиниција за изразување на сличностите меѓу овие две форми се однесува на трансгредиентноста на формата на делото, како и на објективизацијата (на својот или на туѓиот живот). Таа трансгредиентност, односно дистанца (пречекорување) меѓу авторот и текстот во биографиите е најспецифична, бидејќи близината на авторот во однос на јунакот е истакната, па во функција на „биографската уметничка вредност“ Бахтин констатира дека е можно поклопување на јунакот и авторот надвор од делото (во случајот на автобиографијата). Ова го исцртува специфичниот однос меѓу нив не само во автобиографијата, туку и во биографијата, каде оној кој ги уредува и вклопува фактографските материјали, на рамништето на текстот, се изедначува со раскажувачот на приказната. Токму оваа специфичност Бахтин ја објаснува со фактот дека создавањето на раскажувачот во биографските дела е нужно поврзано со трансгредиентните позиции кои се внесуваат преку другите ликови. Индикативен пример е, во таа смисла, ограниченото знаење за сопствениот живот (особено за детството), кое надвладува кај автобиографскиот јунак, па тој е нужно обележен со потребата да биде завршен преку надворешните моменти кои им припаѓаат на другите јунаци. Токму затоа, ставот на Бахтин (1991) е дека „биографската форма е 'најреалистична'“ (стр. 164), бидејќи во неа не може да се оствари онакво смисловно и функционално завршување на ликот како во другите дела, па оттука во таквите дела недостигаат „острите граници на карактерот, јасната изолација, завршената и напрегнатата фабула“. Во врска со сите исцртани карактеристики на она што Бахтин го нарекува биографска естетска вредност посебно е функционална појавата на авторитарната позиција на Другиот за мене (независно дали тоа „јас“ е истовремено и лик и раскажувач или само раскажувач), така што јунакот (ликот) и раскажувачот можат лесно да си ги заменат позициите. Со оглед на тоа дека туѓите завршни моменти постојат внатре во нараторот/ ликот, а не надвор од него, специфичната поставеност на биографските вредности како неможност од целосно дефинирање на карактери, односно естетски завршени ликови, претставува уште една специфичност на делата од биографски тип.

Потеклото на биографиите во македонската литература може да се доведе во релација со обемната житијна литература од средновековието, но и во тој поглед, како што укажува Бахтин, треба да ги имаме предвид нијансите кои ги разликуваат двата жанрови. Житието, кое подразбира зацврстена (традиционална) форма и ограниченост на индивидуалниот израз, се однесува, пред сè, на

значајниот живот на светецот како живот посветен целосно на Бога. Сепак, разликите меѓу житијата и биографиите не се само во содржината, туку тие се однесуваат и на трансгредиентноста на авторот кој, потчинувајќи се на традиционалната форма и израз, целосно се откажува од својата индивидуалност во уметничка смисла (тоа би значело дека сето она што авторот го прави за да постигне уметничка целина на јунакот се отфрла, што често значи и отфрлање на обележјата на дадена епоха, нација, детали од животот итн.). Во споредба со тоа, биографијата ги зема предвид вредностите кои целосно ја позиционираат специфичната личност во даден општествен и животен контекст, поставувајќи ја и како образец за даден културен контекст. Во таа смисла, според типологијата на Бахтин, биографијата на Шапкарев би можела да се определи како отелотворување на „вториот тип биографски вредности“, односно на т.н. социјално-животни биографии (1991, стр. 172), каде што во центарот на уметничкиот свет се наоѓа приватниот и социјалниот живот на ликот, описите на културниот и националниот контекст, блиските луѓе и семејниот живот. Овој тип биографски вредности Бахтин ги спротивставува на првиот тип свест и вредности („авантуристичко-јуначки“), каде што завршувањето на јунакот се случува во контекст на т.н. „фабулизација на животот“, односно во врска со многубројните настани, доживувања, авантури, кои соодветно го исцртуваат и довршуваат ликот, заедно со копнежот по слава и реализирањето на романтичната љубов.

Биографијата на Шапкарев за Миладиновци

Шапкаревата биографија за браќата Миладиновци „Материјали за животоописанието на Братја Х. Миладинови, Димитрија и Константина“, објавена во 1884 година во Пловдив, претставува значаен извор за анализирање на карактеристиките на биографиите во македонската литература од 19 век. Во рамките на предговорот кон биографијата, Шапкарев укажува на неколку специфични моменти за нејзиното градење, кои ги потврдуваат и претходните разграничувања. Со оглед на значењето, кое ваквите паратекстуални елементи (според Женет) го имаат за рецепцијата и за толкувањето на текстот, потребно е нивно соодветно разгледување. Предговорот се однесува на истакнувањето на културниот контекст (смртта на браќата Миладиновци, „бугарско-македонски подвижници“ и нивното страдање во цариградските темници поради фанариотите), но и на мноштвото автореференцијални коментари кои се однесуваат на авторовото мачење со соодветното прибирање на податоците и нивното селектирање, обидот да се даде вистината за она што делумно се кажувало дотогаш и скромноста во пристапувањето кон материјалот – „не сум смеел да му го дадам насловот ’Житие‘, туку сум се ограничил на скромното заглавие“ (Шапкарев, 1983, стр. 23-25). Меѓу другото, овој коментар уште еднаш упатува на непостоењето на соодветно жанровско разликување во тоа време. Во функција на таквите имплицитни авторски коментари се и укажувањата за претпоставените „родољубиви“ читатели, кои треба соодветно да го прифатат тоа дело, дополнето со биографијата на истакнатиот деец Нако Станишев од Кукуш. Во почетокот на биографијата Шапкарев реализира дел од планираното, истакнувајќи го податокот

за семејството на Миладиновци (нивниот татко Ристе кој имал пет синови и две ќерки), кој, според Тодоровски (1982), се смета за изворен и поточен од другите податоци, кои ги даваат Никола Табаков, Иван Хаџов или Михаил Арнаудов. Тодоровски, сепак, упатува на празнините во биографијата, меѓу кои посебен недостиг е што во биографијата не се кажува ништо за мајката на Миладиновци, која Поленаковиќ ја истакнува како пејачка на народни песни.

Во биографијата на Шапкарев другите ликови (особено од семејството на Миладиновци) може да се разгледаат во врска со она што Бахтин го нарекува „тип“ (1991, стр. 195-197). Имено, типот ја изразува димензијата на епохата и колективитетот, тој е „пасивна позиција на колективната личност“, па еден таков тип претставува ликот на таткото, Ристе Миладин, кој бил „ученољубив, а особено христољубив, макар што бил прост и неук“ и кој го забележувал погубното влијание на литургијата која се изведувала на грчки јазик. Таквата надворешна поставеност на ликот на таткото во однос на прикажаниот свет го условува натамошното градење на ликовите на Димитрија и Константин во врска со така поставената типичност, што повторно може да биде резултат на обидот на Шапкарев да ги извиши нивните ликови преку нивното поставување во толку доблесно и благородно семејство. Во тој контекст оди и истакнувањето на желбата за учење кај Димитрија, која се дополнува преку другите ликови, што раскажувачот соодветно го коментира, излегувајќи од својата трансгредиентна позиција и доближувајќи се до раскажувачкото „јас“ на автобиографијата: „Во своето повеќегодишно учителствување низ Македонија сум имал можност да сретнам мнозина ученољубиви, но сиромашни родители и даровити синови кои, откако зазеле соодветна положба, станале видни членови на општеството“ (Шапкарев, 1983, стр. 28). Тоа истовремено го истакнува сопственото доживување на раскажувачот низ моментите на биографскиот лик, што ја потенцира и нивната специфична релација. Во врска со школувањето на Димитрија, Тодоровски (1982) истакнува дека Шапкарев не успева да даде поконкретни податоци за неговото школување во Јанина, што на еден лирски начин го прави Жинзифов, но сепак, преку антиципативен коментар го гради ликот на Димитрија во врска со подоцнежните настани: „И таму покојниот Д. Миладинов се одликувал со успех во учењето (таму имал несреќа да се запознае и можеби спријатели со Јоакима, епископот на Јанинската митрополија, којшто подоцна, во текот на 1861-1862 година, како цариградски патријарх му ја испи невината крв во цариградските темници“ (Шапкарев, 1983, стр. 30).

Во врска со биографијата на Димитрија, која, според упатувањето на имплицитниот автор, е поставена како централна во биографскиот текст, се истакнува и биографијата на брат му Константин, пресекувајќи го не толку деталното укажување за учителствувањето на Димитрија. Тука се истакнува неговото школување во Јанина, а потоа и учителствување во Трново, што ќе проследи по тригодишното школување во Атина на Историско-филолошкиот факултет со помошта на жителите од селото Магарево, па и неговото учителствување во тоа село. Во структурна смисла, како што известува раскажувачот, тоа претставува првиот период од животот на Миладиновци, па тој

дел од текстот Шапкарев го двои од другиот и преку сопоставувањето на карактеристиките на двајцата браќа. Во суштина, од овој дел натаму биографијата можеме да ја разгледуваме во врска со преплетеноста на кодовите, кои Барт (1990) ги истакнува како карактеристика на „пишувачкиот текст“: семантички, симболички, херменевтички, проајретички и културен (референцијален) код (стр. 18-20). Во врска со оваа типологија на Барт може да се разгледа специфичното сопоставување на карактеристиките на двајцата браќа во овој дел од биографијата, бидејќи тоа е функционално за понатамошното селектирање на важните настани од нивниот живот. И покрај тоа што овој дел е воведен низ своевидна дигресија на раскажувачот (тој вели: „не би било излишно да се спомене и делумно опише нивниот карактер“), сепак, тој е мошне важен, бидејќи го постулира она што Барт го нарекува симболички код на текстот, а се однесува на најразличните антитези кои постојат и во рамките на еден единствен лик. Меѓу другото, ова е местото кое го поттикнува читателот кон „естетичко читање“, иако она што Шапкарев можел да го знае за двајцата браќа може да е затемнето и од неговата семејна поставеност во однос на нив (па и амбивалентниот однос кон Димитрија може да се толкува на таков начин). Од една страна, вонредната трудољубивост на Димитрија, неговата љубезност и убедливост се затемнети со неговата нетрпеливост и правдољубивост, кои често го ставале во најразлични опасни ситуации: „(...) Беше принуден да избега од Кукуш, каде што тогашниот грчки владика Антим, кој во почетокот му беше пријател а потем гонител, го наклевети пред власта како бунтовник (...)“ (Шапкарев, 1983, стр. 32). Од друга страна, неговите одличен однос со учениците и неговото вродено благородно однесување се поставени наспрема потсмешливоста и итрината кои ги употребувал кога сакал да постигне убедливост, како и „иронијата“ со која често го навредувал слушателот. Личната димензија на овие соопштенија, кои би можеле да му се припишат на биографот како негово отстапување од објективноста и сопствена заблуда, раскажувачот ги отфрла со внесување на дилемата, како своевидна енигма, во врска со општото мислење за Димитрија како уништувач на словенски ракописи и на словенството. За разлика од раскажувачкиот текст, кој ваквите енигми ги развива целосно и автентично, биографскиот текст се задоволува со поставување на полемиката и нејзино разрешување во контекст на аргументираната граѓа, која е достапна до секој човек. Најсилните аргументи против ваквото неоправдано определување на Димитрија се народните дела, објавени во нивниот „Зборник“, недостојноста на клеветниците (Стефан Владиков и Маргарит Димзов), како и полемиката за народниот јазик со битолските Власи и Грци уште во 1853 година, што Шапкарев можел директно да го засведочи, иако тој подоцна, со исказите за будуњето на словенството кај Димитрија, донекаде противречи на овие исказувања (Тодоровски, 1982, стр. 209). Карактеристиките на Константин, кого веројатно го познавал индиректно се, во суштина, целосно сопоставени на оние на Димитрија, при што се истакнати неговата остроумност, трудољубивост, но и посветеност на народното дело, која не е испресечена со онакви амбивалентности како при отсликувањето на ликот на Димитрија. Овие вметнати елементи за карактерите на двајцата преродбеници зборуваат, од една страна, за начинот како биографот Шапкарев пристапувал кон

граѓата и ја оформувал во зависност од она што, според него, би било прифатливо и интересно за тогашниот читател, но, од друга страна, сведочи и за наративната постапка која, преку изведување на сопоставувања и антитези, ја формулира специфичноста на ликовите и нивната поврзаност. Оттука, може да се заклучи дека Бахтиновите ставови за јунакот во вториот тип биографија, кој е повеќе набљудуван отколку вистински дејствувач во рамките на животната приказна (и тоа набљудуван низ призмата на сеќавањата), се сосема соодветни.

Осврнувајќи се кон вториот период од животот на браќата Миладиновци, кој Шапкарев го поставува во периодот од 1856 година до нивната смрт, биографот, според Тодоровски (1982), истакнува голем број дезинформации за престојувањето на Димитрија во Херцеговина, Босна, Славонија и Србија (во неговата автобиографија од 1864 година), нешто што е посоодветно претставено во биографијата на Жинзифов. Тој факт во Шапкаревата биографија е сумиран во вид на општа информација од неколку реда. За разлика од тоа, акцентот е ставен на неговата преобразба „од Савел на Павел“, и тоа во врска со неговото учителствување во Кукуш заедно со Рајко Жинзифов, каде го внесуваат народниот јазик и поттикнуваат испраќање на млади луѓе на дообразување во Русија и во Цариград (Шапкарев, 1983). Оваа трансформација на Димитрија на индивидуален план е доведена во релација со целата историска рамка која ја обележува таквата промена, па на таков начин проајретичкиот код, поврзан со изборите и со дејствувањето на биографскиот лик, се доведува во релација со општествено-политичката големина на народниот потфат за изгонување на фанариотите од Кукуш, започнат уште во 1857 година, а кој кулминира со доведувањето на Партенија Зографски за владика во 1859 година. Сепак, и таа културно-идеолошка рамка се покажува како недоволна за објаснување на вистинската димензија на ликот на Димитрија, бидејќи, како што објаснува биографот зад исказите на раскажувачот, словенскиот владика е доведен во Кукуш благодарение на прифаќањето на унијатството, а Димитрија „да седи таму сам, како православен меѓу своите покатоличени другари, не смееше зашто се плашеше од грчководачките прогони“ (Шапкарев, 1983, стр. 38). Како резултат на дотогашната автобиографска дејност, Шапкарев во составувањето на биографијата на Миладиновци ја внесува и сопствената личност, актуализирана преку раскажувачкото „јас“ кое ја поместува објективната поставеност на биографското трето лице еднина и го поттикнува читателот кон референцијално изедначување на неговиот раскажувач со историската личност која во 1859 година, по заминувањето на Димитрија од Кукуш, му го отстапува своето место на учител во Струга. За разлика од тоа, натамошниот контекст, кој антиципативно се однесува на раѓањето и воспоставувањето на Бугарската егзархија, што се коментира како народен успех, ја враќаат нарацијата во идеолошкиот тон на биографијата. Во врска со доминантниот тон на раскажувачот може да се забележи дека тој консеквентно се менува – од строго објективен, публицистички, кон субјективизиран и обележен со лични нијанси (особено во коментирањето на историските настани или на карактеристиките на ликовите), што претставува уште едно обележје на Шапкаревата биографија.

Во контекст на зародувањето на народното дело во Охридскиот регион, публицистичкиот тон на раскажувачот нè известува за состојбата до 1859 година, кога владика на епархијата бил некој Јоаникија, кој не ѝ служел директно на фанариотската идеологија и го дозволувал практикувањето на народниот јазик во црквите и училиштата. Сепак, она што директно ќе ја одреди судбината на Димитрија се однесува на неговото залагање за словенски владика по смртта на Јоаникија (писмата до Патријаршијата со предлози за Иларион Макариополски, Аксентиј Велешки и преподобниот Антим), при што фанариотската идеологија добива нагласено семантичко определување („нашата макеа – грчката патријаршија“) и таа го поставува Мелетија за митрополит. Токму во овој дел, преку заемно контрастирање, биографот го отсликува ликот на Мелетија врз фонот на културно-идеолошкиот контекст на охридското граѓанство кое целосно ја отфрла патријаршијата. Антиципативно, преку потенцирање на измамничката природа на Мелетија, раскажувачот укажува на скорешната смрт на Димитрија во 1862 година, која ќе биде директна последица на неговите односи со Мелетија, што повторно го поставува Димитрија во рамките на една непомирлива амбивалентност која, на индиректен начин, може да се доведе во релација со несигурноста (во однос на фактографската граѓа, но и на националното чувство) на биографот. Во рамките на раскажувањето за настаните по водењето на Димитрија во битолскиот затвор се развива една своевидна енигма за тоа како се прибираат доказите кои ќе го компромитираат Димитрија пред турските власти, дури изразена и низ формалните тези за преиспитувањето на неговите книги и преписки од најразлични комисији, во кои еден од членовите е и битолскиот митрополит Венедикт, кој е на еднаков начин типизиран лик како и ликот на Мелетија. Во функција на исцртаните антитези и симболични корелации на текстот посебно место зазема потенцирањето на погубното влијание на католичката пропаганда, која дејствувала преку најразлични свои пратеници, кои можеле да дојдат во контакт со Димитрија во затворот, и покрај тоа што посетите биле строго забранети. Тоа додава уште една карактеристика кон ликот на Димитрија, но и кон идеолошкото јадро на текстот, што се потенцира и преку директните сведоштва на Димитрија (преку тајните писма кои им ги праќал на учениците). Таквата поставеност на идеолошкиот склоп, кој текстот сака да го пренесе, секогаш се користи како основа за отворање на полемика со современите, кои и за помалку ја предале сопствената вера и го прифатиле унијатството. Несомнено, ваквите елементи упатуваат и на намерата на биографот да состави еден вид житие, кое не ја почитува (во најголемиот дел) традиционалната форма, но му се приближува на тој жанр со издигнувањето на биографскиот лик.

Читателот и биографската вистина

Предложената анализа на Шапкаревата биографија како заклучок ни го отвора проблемот на читателот во однос на биографската вистина, која не само што може двојно да се толкува туку подразбира и дополнителни елементи. Релацијата меѓу биографот и ликот, која често подразбира притаен или отворен антагонизам, како и доверливата атмосфера во која се раскажани настаните, за кои

без претходно истражување не можеме да засведочиме дали се вистинити или не, ја истакнува важноста улога на читателот, кој „ја прифаќа биографијата како полусуров материјал за уметничко формирање и завршување“ (Bahtin, 1991, стр. 178). На таков начин, читателот ги нуди значајните надворешни и одлучувачки елементи за завршување на биографскиот лик, па со тоа се поставува како своевиден автор на биографијата. Токму тој настап на читателот, според Бахтин, не предизвикува никаков конфликт во него, туку напротив, задоволство, што соодветствува на тезата на Бентон за задоволството кое читателот го црпи од сопственото идентификување со биографскиот лик.

Користена литература

- Bahtin, M. (1991). *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*. Prev. Aleksandar Badnjarević. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo.
- Barthes, R. (1990). *S/Z*. Trans. by Richard Miller. Oxford: Basil Blackwell.
- Benton, M. (2009). *Literary Biography, An Introduction*. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Smith, S. and Watson, J. (2010). *Reading Autobiography, A Guide for Interpreting Life Narratives*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- Тодоровски, Т. (1982). *Кузман Шапкарев*. Скопје: Мисла.
- Шапкарев, К. А. (1983). *Браќа Миладиновци (животопис)*. Прир. Томислав Тодоровски. Скопје: Наша книга.

Iskra Tasevska Hadji Boshkova

Kuzman Shapkarev's Biography in the Context of Biographical Discourses

Abstract: Biographical discourse is characterized by its unique and broader significance in correlation with autobiographical forms. According to Smith and Watson, the most important difference between biography and autobiography lies in the biographical point of view, which is positioned outwardly (i.e. that of the biographer), and that correspondingly defines the subject and this writing focused upon him. On the one hand, it is quite a relief for the reader to freely distinguish the narrator and the character (which is not the case in autobiography), but on the other hand the biographer is unable to create an intimate relation with the past experiences, so he is viewing the events from the perspective of common people. The subject of our analysis is Kuzman Shapkarev's biography of Brothers Miladinov, a form that once again underlines the means by which the biographical and the autobiographical are being combined. Considering the fact that Shapkarev is also an author of two autobiographies, we can state that in the 19th century Macedonian literature biographical description cannot be established without the author's deep (emotional, but also ideological, ethical) connection with the represented character and its work (especially if we talk about literary biography).

Keywords: *biography, Shapkarev, 19th century Macedonian literature, discourse, biographical subject.*